

УДК 37.015.31.016:74(043.5)

Шульга Л. М.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ МАЛЮВАННЯ

Стаття висвітлює концептуальні засади технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання. У статті розкрито мету, завдання, методологічні підходи (синергетичний, аксіологічний, культурологічний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, технологічний) і принципи технології (цілісності, дитиноцентризму, природовідповідності, поліхудожності, культуровідповідності, системності, комплексності). Автор доводить доцільність концептуальних положень технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку, яка дає змогу впливати на розвиток у дошкільників чуттєвого сприйняття світу, формування естетично-ціннісного ставлення до краси, розвиток асоціативно-образного мислення, уяви, творчих здібностей, художньо-творче самовираження дошкільників на заняттях із малювання.

Ключові слова: концептуальні засади, підходи, принципи, технологія, розвиток, творчі здібності, дошкільники.

Актуальність статті полягає в тому, що в умовах інтеграційних процесів розвитку України, які відбуваються в соціально-економічному та духовному житті, постає необхідність модернізації системи вітчизняної освіти, що передбачає впровадження в освітній процес нових технологій навчання й виховання. Особливого значення набуває розвиток творчих здібностей особистості, тому перед педагогічною наукою постають завдання пошуку найбільш ефективних підходів до розкриття її творчого потенціалу.

Психолого-педагогічні дослідження проблеми творчих здібностей (І. Бех, А. Богуш, Л. Божович, Л. Виготський, Л. Венгер, Н. Ветлугіна, В. Давидов, О. Дронова, Д. Ельконін, О. Запорожець, Т. Комарова, В. Котляр, В. Кудрявцев, О. Кульчицька, Н. Лейтес, С. Ладивір, О. Матюшкін, О. Мелік-Пашаєв, В. Моляко, О. Музика, В. Мухіна, Б. Нікітін, Т. Піроженко, О. Половіна, Н. Сакуліна, О. Семенов, Г. Сухорукова та інші) доводять, що перші п'ять років життя є сенситивним періодом для закладання основ морально-естетичного світосприймання, становлення первинного синкретичного світогляду, розвитку творчого потенціалу особистості.

Це зумовлює пошук ефективних шляхів розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку й визначення концептуальних засад технології розвитку творчих здібностей.

Мета статті – визначити й обґрунтувати концептуальні засади технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання.

Науковці вважають, що успішність розвитку творчих здібностей дитини безпосередньо залежить від організації освітнього розвивального простору ЗДО, залучення дітей до художньо-творчої діяльності з опорою на їхній власний досвід, знання, вміння, навички та психічні властивості. При цьому останнім часом науковці констатують наявність недооцінки природи дитини, що негативно впливає на її здоров'я й розвиток (В. Базарний, А. Богуш, І. Соколова та ін.).

З метою подолання наявних недоліків і суперечностей уважаємо за доцільне створення технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку, основаної на принципах цілісності, дитиноцентризму, природовідповідності, системності, комплексності, поліхудожності, спрямованої на розвиток і задоволення потреб дитини у творчій самореалізації, що відповідатиме сучасним освітнім вимогам. В основу технології покладено результати психолого-педагогічних досліджень щодо вікових особливостей дітей дошкільного віку та сучасні методологічні підходи.

Виходячи із цього, технологію розвитку творчих здібностей ми будемо розглядати як модель організації художньо-естетичної діяльності дошкільників, що спрямована на розвиток у них когнітивного досвіду, емоційно-чуттєвого сприйняття навколишнього світу, формування естетичного ставлення до його об'єктів і забезпечення художньо-творчого самовираження кожної дитини.

Метою розробленої технології визначено розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання; завданнями є розвиток у дошкільників чуттєвого сприйняття світу, формування естетично-ціннісного ставлення до краси; розвиток асоціативно-образного мислення, уяви, творчих здібностей; художньо-творче самовираження дошкільників на основі ознайомлення їх із художніми засобами та прийомами зображення.

Реалізація першого завдання – розвиток у дошкільників чуттєвого сприйняття світу й формування в них естетичного ставлення до нього – здійснюється через розвиток здатності помічати, відчувати й розуміти красу в навколишньому світі; формування культури сприйняття об'єктів краси (природи, людини, мистецтва) і чуттєвого відгуку (здивування, захоплення, милування, радості) в процесі художньо-творчої діяльності (дослідження, гри, фантазування, імпровізації), формування здатності до «входження» в образ, розвиток здатності виражати особисте ставлення до світу власною творчістю: словом, кольором, малюнком.

Друге завдання – розвиток асоціативно-образного мислення, уяви, творчих здібностей – конкретизується в навчанні дітей уміння встановлювати різноманітні асоціативні зв'язки, розвитку дослідницьких здібностей, в експериментуванні з художніми матеріалами, формуванні здатності входити в образ і передавати його характерні особливості пластикою, жестами, мімікою, голосом, використовувати запас вражень від навколишнього світу і продукувати оригінальні ідеї та рішення.

Третє завдання – художньо-творче самовираження на основі ознайомлення дошкільників із художніми засобами та прийомами малювання – спрямоване на розвиток у дітей потреби в образотворчій діяльності й отримання задоволення від неї, здатності до самовираження за допомогою малювання, володіння навичками образотворчої діяльності, здатності до самостійного створення художніх образів у малюванні.

В основу розробленої технології покладено сучасні методологічні підходи: синергетичний, аксіологічний, культурологічний, особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний, технологічний.

Реалізація синергетичного підходу в технології сприяє оновленню змісту, методів і форм освітнього процесу з урахуванням таких чинників, як саморозвиток, креативність і нелінійність мислення; вимагає організації процесу пізнання, невід'ємного від переживання і спілкування, що продукує активне творення дітьми знання, набуття необхідних вражень, відчуттів, досвіду, умінь і навичок художньо-естетичної діяльності; формує новий тип відносин між педагогом і дитиною, взаємну допомогу та співробітництво, спільне, творче освоєння світу; новий діалог із людиною, природою, мистецтвом, навколишнім світом і сприяє розкриттю власних тенденцій розвитку (В. Кремень, М. Качуровський, О. Наумкіна, В. Цикін, О. Князева, С. Курдюмов, К. Делокаров).

Технологія розвитку творчих здібностей дошкільників на заняттях із малювання будується на позиції відкритості, співтворчості й орієнтації кожної дитини на саморозвиток, дає змогу освоювати світ за допомогою поєднання різних способів його сприйняття, чим збільшує творчий потенціал дитини, підвищує ефективність педагогічного процесу, надаючи йому можливість вибору шляхів розвитку.

В основу аксіологічного підходу покладено концепцію розуміння світу, об'єкти якого знаходяться у взаємодії та взаємозалежності один від одного, й забезпечення в освітньому процесі особистісного самоусвідомлення, розвитку духовних цінностей (І. Бех). У дошкільному віці основа цієї концепції забезпечується анімістичним сприйняттям дитиною об'єктів і явищ навколишнього світу, що дає їй змогу сприймати світ живим, цінувати його унікальність, різноманітність, розуміти і зберігати його.

Аксіологічний підхід у технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання спрямовує освітній процес на відкриття дітям справжніх цінностей, естетично-морального ставлення до себе, інших людей, предметного світу, природи, мистецтва, їх розуміння й переживання під час зустрічі, спілкування, гри, фантазування, імпровізації, художнього самовираження.

Згідно з культурологічним підходом, педагогіка є частиною духовної культури суспільства, а процес виховання та освіти повинен долучати людину до конкретного культурного середовища, створювати умови для осмислення культурних надбань рідного краю, країни, усього світу, стимулювати внутрішню роботу дитини над своїми діями та вчинками. Науковці вказують на зв'язок культури і творчості: творчість як специфічна людська якість зумовлена, з одного боку, потребами культури, з іншого – її формуванням (Л. Виготський); культурний досвід сприйняття картини світу привласнюється в спеціально організованій діяльності й у суб'єктивному відображенні стає стрижнем художнього образу (М. Бахтін); перед сучасною освітою постає завдання з виховання духовної людини, яка мислить і прагне творити (Л. Масол).

У технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання культурологічний підхід забезпечує культуровідповідне середовище, в якому дитина долучається до краси навколишнього світу, художньо-естетичних надбань вітчизняної та світової культури й привносить свої особистісні переживання, творче суб'єктивне відображення предметів, явищ, відносин.

Особистісно орієнтований підхід у центр педагогічної технології розвитку творчих здібностей ставить особистість дитини, поєднує виховання та навчання в єдиний процес допомоги, підтримки, розвитку, підготовки дитини до життєтворчості, самоактуалізації, самореалізації, саморозвитку і спрямовує діяльність педагога на забезпечення сприятливих умов щодо формування кожної дитини як унікальної особистості, розкриття її природного потенціалу, розвиток її творчих здібностей; забезпечує оволодіння первинним досвідом спілкування з людьми, природою, мистецтвом, робить акцент на розвиток особистісно-змістової сфери дитини, її ставлення до навколишньої дійсності, діалогічної взаємодії з об'єктами краси, їх переживання, усвідомлення цінності (І. Бех, О. Леонт'єв, Л. Трубайчук, І. Підласий).

Науково доведено вирішальну роль діяльності в психічному розвитку людини (Л. Виготський), засвоєння "опредмеченої" психологічної реальності через взаємодію з навколишнім середовищем (О. Леонт'євим). Учення О. Леонт'єва доводить, що чим різноманітніші види діяльності, в які включена особистість, тим багатша сама особистість [7, с. 288–289].

Діяльнісний підхід до розвитку творчих здібностей у нашій технології забезпечує формування досвіду творчої діяльності в дітей як необхідного й найбільш важливого компонента емоційно-ціннісного ставлення до світу, дає дитині змогу реалізувати природній дослідницький рефлекс допитливості, пробуджує в неї власну думку, фантазію, допомагає здобути індивідуальний досвід через взаємодію з навколишнім середовищем і художню творчість, усвідомити себе як суб'єкта творчої діяльності, в якій основну педагогічну цінність становить не результат художньої техніки, а емоційно забарвлений процес, творча дія, прояви дослідницької поведінки (Л. Виготський, І. Павлов, О. Леонт'єв, С. Русова, В. Мухіна, А. Мелік-Пашаєв, Б. Неменський, Л. Трубайчук, Н. Мойсеюк).

Компетентнісний підхід, за визначенням І. Беґа, І. Зарубінської, О. Кононко, зміщує акценти з процесу накопичення знань, умінь і навичок у площину формування й розвитку в дітей дошкільного віку здатності практично діяти і творчо застосовувати набуті знання й досвід у діяльності. На думку А. Богуш, компетент-

ність дитини дошкільного віку можна визначити як комплексну характеристику особистості, що охоплює результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль [3].

У Базовому компоненті дошкільної освіти (нової редакції) визначено компетентнісний підхід як спрямованість освітнього процесу на набуття різних видів компетенцій дошкільником у діяльності і практичне засвоєння дитиною системи елементарних знань про себе та довкілля, моральних цінностей, умінь доречно застосовувати набуту інформацію [1, с. 5].

Компетентнісний підхід у нашій технології спрямовує освітній процес на формування в дітей здатності отримувати досвід, оволодівати методами пізнання і способами художньо-творчої діяльності, застосовувати особистісні досягнення попереднього психічного розвитку (знання, вміння, навички, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль) у творчій діяльності.

Технологічний підхід, за визначенням І. Дичківської, М. Кларіна, Б. Ліхачова, Г. Селевка, С. Сисоевої, моделює шлях освоєння конкретного навчального матеріалу в межах відповідного предмета, передбачає визначення способів організації освітнього процесу, мети, засобів її досягнення, етапів творчої діяльності, технічних засобів. Дослідники Ю. Бабанський, В. Беспалько, В. Бондар, К. Волинець, М. Кларін, Т. Селевка, Н. Талізін та інші зазначають, що будь-яка педагогічна технологія повинна відповідати основним критеріям технологічності, а саме: системності, керованості, ефективності, відтворюваності можливості застосування в інших однотипних навчальних закладах іншими суб'єктами, а технологічний підхід до вибору методів, організаційних форм взаємодії дітей і педагога забезпечує ефективність освітнього процесу.

Технологія розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях із малювання передбачає конструювання освітнього процесу за допомогою системи розвивальних ігор і вправ, експериментальної діяльності з кольорами, спрямованої на розвиток емоційно-чуттєвої сфери дітей відповідно до освітніх орієнтирів, цілей, змісту освіти, і забезпечує гарантію досягнення мети розвитку творчих здібностей дітей.

Для досягнення визначеної мети та завдань ми спиралися на основоположні педагогічні ідеї (принципи), які є підґрунтям ефективності технології розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку:

– принцип цілісності (І. Бех, В. Ільїн, П. Каптерев, М. Красовицький, А. Макаренко, Г. Сорока, В. Сухомлинський та ін.) виражається в системності, структурності, сталості, самостійності цілого й вимагає врахування всієї сукупності матеріальних, соціальних, моральних, культурних, психолого-педагогічних та інших умов, що мають вплив на розвиток творчих здібностей дитини дошкільного віку. Технологія розвитку творчих здібностей спрямована на формування фізичних, емоційних і пізнавальних сил дитини; зв'язок пізнання навколишнього світу з його сприйняттям, відчуттям, розумінням, естетичною оцінкою та самовираженням у художній творчості;

– принцип дитиноцентризму (А. Венцель, О. Захаренко, С. Захаренко, В. Кремень та ін.) лежить в основі особистісно орієнтованої освіти дитини, розширенні її можливостей у самореалізації та саморозвитку на засадах гуманізації реального буття, посилення уваги до її цінностей та інтересів задля формування в неї основ життєвої компетентності. У технології реалізація принципу дитиноцентризму відбувається на основі організації занять на демократичних засадах, опорі на активну позицію дітей, їхню самостійність та ініціативу, визнання цінності дитини як особистості, створення умов для самовираження й розвитку здібностей і творчого потенціалу;

– принцип природовідповідності (М. Драгоманов, Ж. Руссо, Я. Коменський, Й. Песталоцці, С. Русова, О. Савченко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Л. Трубайчук, Ф. Фребель, К. Ушинський та ін.) спрямований на пізнання багатогранної природи особистості, особливостей анатомо-фізіологічного розвитку людини з урахуванням її віку і статі. У технології означений принцип реалізується через урахування вікових особливостей дітей дошкільного віку, розвиток природних задатків кожної дитини, забезпечення успішної діяльності в художній творчості;

– принцип поліхудожності (Б. Юсов, Л. Масол та ін.) передбачає розширення й поглиблення змісту навчання та виховання за рахунок впливу різних видів мистецтва, їх взаємодоповнення й взаємозбагачення. У нашій технології поліхудожність закладено в організацію процесу сприйняття художнього твору в контексті різних видів мистецтва, креативне використання зразків мистецтва, виявлення власної творчості педагога й дітей. Технологія передбачає інтегрування різних видів мистецтва, впровадження в дошкільну практику занять із малювання комплексу мистецтв, що дає змогу розширювати асоціативні уявлення дошкільників, розвивати сенсорну, емоційну та інтелектуальну сфери особистості;

– принцип культуровідповідності (А. Дістервег, Л. Михайлова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, П. Флоренський) передбачає нерозривний зв'язок виховання з культурними надбаннями людства і свого народу. У нашій технології принцип визначає відносини між вихованням і розвитком особистості дитини як людини культури, зміст виховання становлять універсальні загальнолюдські й національні цінності, ставлення до дитини будується на сприйнятті її як вільної, цілісної особистості, здатної до самовизначення в світі культури і творчої самореалізації;

– принцип системності (І. Блауберг, Л. Занков, В. Кузьмін, Е. Юдін та ін.) має реалізуватись через створення у свідомості дитини образу світу – цілісної багаторівневої системи уявлень про навколишнє середовище, інших людей і саму себе, від педагогічної технології вимагає наявності всіх ознак системи: логіки

процесу, взаємозв'язку його частин, цілісності тощо. Передбачає розвиток у дитини системного мислення, що дає змогу встановлювати зв'язки між різними об'єктами навколишнього світу;

– принцип комплексності (Н. Волкова, В. Ягупов та ін.) передбачає відбір і взаємозв'язок форм і методів роботи, їх усвідомлене використання з метою досягнення запрограмованого результату. Комплексний підхід у технології передбачає використання комплексу мистецтв, комплексу ігрових прийомів, комплексне сприйняття й відтворення образу. Принцип комплексності вимагає враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей, а також постійно коригувати виховні впливи залежно від рівня їхнього розвитку.

Висновки. Отже, концептуальні засади технології спрямовані на успішну організацію розвитку в дошкільників емоційно-чуттєвого сприйняття навколишнього світу, формування естетичного ставлення до його об'єктів і забезпечення художньо-творчого самовираження кожної дитини.

Далі представимо її впровадження та результати дослідно-експериментальної роботи.

Використана література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (2012) // Вихователь-методист дошкільного закладу. – Київ : МЦФЕР, 2012. – 26 с.
2. Бех І. Д. Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2003. – 280 с.
3. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – Київ : Вища школа, 2007. – 542 с.
4. Бондаревская Е. В. Педагогика: личность в гуманистических теориях и системах воспитания / Е. В. Бондаревская. – Москва : Учитель, 1999. – 560 с.
5. Выготский Л. С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л. С. Выготский. – Москва : Педагогика, 1984. – Т. 6 : Научное наследие. – 1984. – 400 с.
6. Захаренко С. Дитиноцентризм – провідна лінія в педагогічній спадщині / О. А. Захаренко // Директор школи, лицею, гімназії. – 2013. – № 4. – С. 63–66.
7. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения / А. Н. Леонтьев. – Москва : Педагогика, 1983. – Т. I. – 1983. – 392 с.
8. Новиков А. Развитие дидактической базы: методы и средства / А. Новиков // Школьные технологии. – 2007. – № 5. – С. 40–50.

References:

1. Bazovyj komponent doshkil'noyi osvity` (2012). [The basic component of preschool education]. Ky`yiv: MCzFER. 26 s. [in Ukrainian].
2. Beh I. D. (2003) Osoby`stisno-oriyentovany`j pidhid: teorety`ko-tehnologichni zasady` [Personality-oriented approach: theoretical and technological principles]. Ky`yiv: Ly`bid. 280 s. [in Ukrainian].
3. Bogush A. M. (2007) Doshkil`na lingvodidakty`ka : Teoriya i metody`ka navchannya ditej ridnoyi movy` [Preschool linguodandatics: Theory and methods of teaching children of the native language]. Ky`yiv: Vy`sha shkola. 542 s. [in Ukrainian].
4. Bondarevskaya E. V. (1999) Pedagogika: ly`chnost` v gumany`sty`chesky`h teory`yah v` sy`stемah vospytany`ya [Pedagogy: personality in humanistic theories and education systems]. Moskva: Uchitel. 560 s. [in Russia].
5. Vygotsky`j L. S. (1984) Sobrany`e sochy`neny`j [Collected works: 6 t.]. Moskva: Pedagogika. 400 s. [in Russia].
6. Zaharenko S. (2013) Dy`ty`nocentry`zm – providna liniya v pedagogichnij spadshhy`ni O.A.Zaharenko [Childhood center is the leading line in the pedagogical heritage of O.A.Zaharenko]. Dy`rektor shkoly`, liceyu, gimnaziyi. № 4. S. 63–66. [in Ukrainian].
7. Leont`ev A. N. (1983) Y`zbrannye psy`hologiy`chesky`e proy`zvedeny`ya : v 2-h t. [Selected psychological works]. Moskva: Pedagogika T. I. 392 s. [in Russia].
8. Novy`kov A. (2007) Razvy`ty`e dy`dakty`cheskoj bazy: metody i` sredstva Shkol`nye tehnology`y`. [Development of the didactic base: methods and means]. № 5. S. 40–50. [in Russia].

Шульга Л. Н. Концептуальные основы технологии развития творческих способностей детей дошкольного возраста на занятиях по рисованию

Статья освещает концептуальные основы технологии развития творческих способностей детей дошкольного возраста на занятиях по рисованию. В статье раскрыты цели, задачи, методологические подходы (синергетический, аксиологический, культурологический, личностно ориентированный, деятельностный, компетентностный, технологический) и принципы технологии (целостности, детоцентризма, природосообразности, полихудожественности, культуросообразности, системности, комплексности). Автор доказывает целесообразность концептуальных положений технологии развития творческих способностей детей дошкольного возраста, которая позволяет влиять на развитие у детей чувственного восприятия мира, формирование эстетически-ценностного отношения к красоте, развитие ассоциативно-образного мышления, воображения, творческих способностей, художественно-творческое самовыражение дошкольников на занятиях по рисованию.

Ключевые слова: концептуальные основы, подходы, принципы, технология, развитие, творческие способности, дошкольники.

Shulga L. N. Conceptual principles of technology for development of creative children of primary age children at tolerances

The article covers the conceptual foundations of the technology of development of creative abilities of preschool children in painting classes, the purpose, tasks, methodological approaches (synergetic, axiological, cultural, personally oriented, activity, competence, technological) and the principles of technology (integrity, child-centrism, natural conformity, polyart, culture of conformity, systematic, complex). The author proves the expediency of the conceptual provisions of the technology of development of creative abilities of preschool children, which allows influencing the development of sensory perception of the world by preschoolers, the formation of aesthetic-value attitude to beauty, the development of associative-thinking thinking, imagination, creative abilities, artistic and creative self-expression of preschoolers.

Key words: conceptual foundations, approaches, principles, technology, development, creative abilities, children of preschool age.